

*Талканбаева А.Н.***ЖЫНЫСТЫК ТАРБИЯ БЕРҮҮ – БИОЭТИКАЛЫК ПРОБЛЕМА КАТАРЫ***Талканбаева А.Н.***ПОЛОВОЕ ВОСПИТАНИЕ – КАК БИОЭТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА***A.N. Talkanbaeva***SEX EDUCATION AS BIOETHICAL PROBLEM**

УДК: 613.88

Макалада учурдун актуалдуу көйгөйлөрүнүн бири болгон жыныстык тарбия берүү биоэтикалык маселе катары каралып, аны чечүү жолдору сунушталган. Илим, билим берүү жана саламаттыкты сактоо чөйрөсүндөгү гумандашуу процессинин милдеттери белгиленди. Анткени илим кызыкчылыгы үчүн жасалган асоциалдык көрүнүштөр массалык мүнөздө болуп, инсандык баалуулук багыттарында олуттуу өзгөрүүлөргө алып келген. Макалада биоэтиканын негизги принцибинин – адам укугун жана ар намысын сыйлоонун негизинде, башкы миссиясы – илимге, медицинага инсандык ченемдерди кайтаруу, илим менен адеп-ахлактын ортосундагы тең салмактуулукту сактоо зарылдыгы аныкталат. Коомдогу баалуулук багыттарынын өзгөрүшү менен байкалып жаткан сексуалдуулукту либералдаштыруу менен бир далай негативдүү натыйжалардын кесепеттери тизмектелет. Изилдөөчүлөр тарабынан абортко коомчулуктун мамилесин изилдөө максатында социологиялык сурамжылоо натыйжалары чагылдырылган. Көтөрүлгөн маселенин социалдык башкаруу өбөлгөлөрүн, этнопедагогиканын нукура улуттук тарбия берүү концепциясын иштеп чыгуу – мезгилдин орчундуу маселелеринин бири. Инсанга багытталган билим берүүнүн жана саламаттыкты сактоонун гумандашуусундагы биоэтикалык билим берүүнүн мааниси белгиленди.

Негизги сөздөр: биоэтика, аксиологиялык ченем, нравалык деградация, сексуалдуулукту либералдаштыруу, интеллектуалдык жана психикалык саламаттык, нравалык тарбия, улуттук тарбия берүүнүн концепциясы, инсанга багытталган медицина, гумандаштыруу.

В статье рассмотрено одно из актуальных проблем современности половое воспитание как биоэтическая задача, предложены пути решения этих задач. Обозначены задачи процесса гуманизации в сфере науки, образования и здравоохранения. Потому что, асоциальные действия в интересах науки приобрели массовый характер и привели к серьезным изменениям в ценностных ориентациях личности. В статье определена необходимость на основе основного принципа биоэтики – уважения прав и достоинств человека, главной миссии биоэтики – возвращение науке и медицине личностных норм, соблюдение баланса науки и нравственности. Обозначены последствия негативных эффектов с либерализацией сексуальности, которая наблюдается с изменениями ценностных ориентаций в

обществе. В целях исследования отношений общественности к абарту исследователями был проведен социальный опрос и в статье отражены результаты этого опроса. Разработка предпосылок социального регулирования этих проблем, концепции национального воспитания этнопедагогика – одна из основных проблем современности. Обозначено значение биоэтического образования в гуманизации, личностноориентированного медицинского образования.

Ключевые слова: биоэтика, аксиологическая мера, нравственная деграция, сексуальный либерализм, интеллектуальное и психологическое состояние, нравственное воспитание, концепция традиционного воспитания, гуманное медицинское отношение к личности.

The article deals with one of the topical problems of modernity sex education as a bioethical problem, the ways of solving these problems. The tasks of the process of humanization in the field of science, education and health. Because, antisocial actions in the interests of science have acquired a mass character and led to serious changes in the value orientations of the individual. The article defines the necessity on the basis of the basic principle of bioethics – respect for human rights and dignity, the main mission of bioethics – the return of science and medicine of personal norms, the balance of science and morality. The consequences of negative effects with the liberalization of sexuality, which is observed with changes in value orientations in society, are indicated. In order to study public attitudes to abortion, researchers conducted a social survey and the article reflects the results of this survey. Development of prerequisites for social regulation of these problems, the concept of national education of ethno pedagogics – one of the main problems of our time. The importance of bioethical education in humanization, personality-oriented medical education is indicated.

Key words: bioethics, axiological measure, moral degradation, sexual liberalism, intellectual and psychological state, moral education, the concept of traditional education, humane medical attitude to the individual.

Социумдун өнүгүү темпинин күчөшү адамга белгилүү даражада терс таасирин тийгизет. Адамдардын азыркы геосаясий мейкиндиктеги абалы, нравалык нормаларды танып, пайда берүүчү ишке терең берилип кетиши андагы руханий башаттарды үзгүл-

түккө учуратат. Бардык проблемаларды унутуп, бир күндүк жыргалчылыкка умтулуу мындай индивид үчүн физикалык керектөөгө, муктаждыкка айланат. Руханийликтин төмөндөп кетиши адам ишмердүүлүгүнүн бардык чөйрөсүндө кесиптик адистешүүнүн өсүшү, технологиялык революция, гуманитардык жана табигый илимдердеги проблемалар менен тыгыз байланышкан.

Илимдеги жана ден соолукту чыңдоо чөйрөсүндөгү гумандаштыруу процесси төмөнкү милдеттерди чечүүгө багытталган: социумдун илимий жана нравалык өнүгүшүнүн ортосундагы ажырымды жоюу; медицинадагы аксиологиялык ченемдерди туура түшүнүү; биомедицинада жаңы технологиялардын өнүгүшүнүн натыйжасында пайда болгон проблемаларды адекваттуу баалоо жана реалийди объективдүү талдоо, биомедициналык билим берүүгө, илимдерге жана саламаттыкты сактоого тиешелүү моралдык проблемаларды талкуулоонун социалдык чөйрөсүн кеңейтүү; илимий прогресске карата позитивдүү мамилени калыптандыруу ж.б. [1, 75.]

Мындай жагдайда биоэтиканын алдында табигый илимдик жана социалдык-гуманитардык билимдердин арасындагы ажырымды жок кылуу жана илим менен адеп-ахлактын ортосундагы тең салмактуулукту сактоо милдети турат. Биоэтиканын негиздөөчүлөрүнүн бири В.Р. Поттер табигый илим менен гуманитардык илимдердин ортосунда пайда болгон ажырым акырындап өсүп кылымдар бою тереңдеп, XX кылымда адамзат үчүн зор коркунуч жаратып жаткандыгын, ошондуктан жогорудагы эки түрдөгү илимдердин ортосунда көпүрө катары туруп, адамзаттын келечектеги жашоосун камсыз кылуучу жаңы илимдин – биоэтиканын келип чыгуу зарылдыгы бышып жетилгендигин жазат. XX-XXI кылымдарда адамзаттын нравалык өнүгүүсү деградацияга дуушар болууда. Катаалдык, ырайымсыздык, кылмыш ж.б асоциалдык көрүнүштөр дайыма учурап келген, бирок алар XX кылымда массалык мүнөзгө ээ болду: миндеген адамдарды кыйноо жана өлтүрүү, ошол эле учурда илим кызыкчылыгы үчүн асоциалдык иштер болуп жатты. Адамга карата катаал мамилени илимий кызыкчылыктар менен түшүндүрүүгө аракет жасаган учурлар басымдуулук кылууда. Бул жагдайлардын бардыгы индивиддин аксиологиялык ченеминде олуттуу өзгөрүүлөрдү пайда кылат жана XX кылымда адамдын ыйыктыгы, жашоо баалуулугу жөнүндөгү идеялар жоготууга учурагандыгын белгилейт. Бүгүнкү күндөгү биоэтиканын миссиясы – илимге, анын ичинде медицинага ыймандык ченемдерди кайтаруу. Ошондуктан, негизги принциби адам укугун жана ар-намысын сыйлоо болгон биоэтикалык билим берүүнүн медицина тармагы үчүн мааниси өзгөчө.

Гендердик мамилелердин маанилүү аспектилеринин бири болуп интимдик турмуш эсептелет. Байыркы мезгилден тартып эле эркек менен аялдын өз ара мамилесин аныктаган нравалык негиздемелер коомдук турмуштун маанилүү элементтери катары кабылаланып келген. Андыктан адамдын ден-соолугун жана жыргалчылыгын сактоонун гендерлик аспектилерин социо маданий талдоо зарылдыгы жаралууда [2, 100]. Сексуалдык бузулууга карата негативдүү мамиле антикалык доордон тартып эле басымдуулук кылып келген. Ал эми XX кылымда сексуалдуулукту либералдаштыруу процесси жанданган. Сексуалдык бузулууну норма катары эсептеген учурда терапиянын, дартты алдын алуунун зарылдыгы жокко чыгарылат, бул жагдай индивидге жана социумга олуттуу зыян алыпкелет.

Азыркы социомаданий кырдаалда сексуалдуулукту либералдаштыруунун негативдүү натыйжаларына төмөнкүлөрдү кошууга болот: жыныстык турмуштун эрте башталышы; жыныстык шерикти көп жолу жеңил алмаштыруу; венерикалык орулардын жайылышы; СПИД эпидемиясы; гомосексуализмди жана башка сексуалдык аномалияларды легалдаштыруу; толук эмес үй-бүлөлөрдүн өсүшү; үй-бүлө куруудан өз эрки менен баш тартуу; ал жаш балдардын психикалык жана интеллектуалдык саламаттыгына терс таасирин тийгизет; үй-бүлөнүн кадыр-баркынын төмөндөшү ж.б. [3].

Аталган негативдүү көрүнүштөр адамдардын саламаттыгына, айрыкча жаштардын, жалпы эле коомдун келечегине олуттуу зыян келтирип, жашоонун сапатын төмөндөтөт. Андан тышкары социалдык, нравалык, руханий мүнөздөгү көйгөйлөрдү жаратат. Андыктан сексуалдуулукту социалдык башкаруу өбөлгөлөрүн иштеп чыгуу зарылдыгы мезгилдин орчундуу маселелеринин бири болуп саналат.

Мектеп окуучуларын окутуу процессинде мындай жаш курактык өзгөчөлүктөрүнө туура келбеген материалдар системалуулук, иреттүүлүк жана түшүнүктүүлүк принциптерин бузат. Натыйжада окуучулар жалпылоого, предметтер жана түшүнүктөр ортосундагы ички байланышты аңдоого мүмкүнчүлүгү жетпей, бүтүндөй көз карашынын калыптанышына тоскоолдуктар болот. Аталган жагдайлар окуучунун интеллектуалдык жана психикалык саламаттыгынын бузулушуна жол ачат.

Сексуалдык агартууга багытталган сабактардагы көрсөтмө куралдар жыныстык турмуштун эрте башталышына өбөлгө түзүшү мүмкүн. Психологиялык илимдерге таяна турган болсок, адамдын нерв системасын дадүүлүгү жана токтолуу процесстери жүрүп турат. Мында «табу» чоң мааниге ээ. Эгерде никесиз эрте жыныстык байланышка тыюу салынба-

са, ал активдүү тормоздолуу процессинин калыптанышын начарлатат. Натыйжада социумда нравалуулук, мыйзам, социалдык этикет рамкалары аркылуу жөнгө салууга мүмкүн болбогон жарандын калыптанышына өбөлгө түзүлөт.

Демек, өсүп келе жаткан келечек муундарды жыныстык жактан агартууга, окутууга болгон туура эмес аракеттер социумдун нравалык деградациясына алып келет. Сексуалдык агартуунун альтернативасы болуп нравалык тарбияны күчөтүү максатка ылайыктуу. Ачык порно-сайттар, кино, рекламалар басымдуулук кылган азыркы татаал социо маданий шартта жыныстык турмушка карата жаштарда жоопкерчиликтүү мамилени, абийирдүүлүктү, уяттуулукту тарбиялоо жакшы социалдык натыйжаларга алып келет, башкача айтканда, аборттун, ар түрдүү венерикалык оорулардын, репродуктивдүү чөйрөдөгү өнөкөт дарттардын, эрте бойго бүтүүнүн, керексиз балдардын төрөлүшүнүн кыскарышына алып келет.

Тарбиялоо маселесинде этнопедагогиканын теориялык жана практикалык мааниси зор экендиги талашсыз. Ошого байланыштуу кыргыз педагогдорунун алдында азыркы шартта жаш муундарга билим жана нукура улуттук тарбия берүүнүн концепциясын иштеп чыгуу милдети турат. Бул оор маселени чечүү менен тарбиялоонун улуттук жагын негиз кылып алып, мурдагы эскирген көз караштарынан оолак болуп, жаңы доордун талабына шайкеш келген окутуунун жана тарбиялоонун актуалдуу проблемаларына басым жасоо талап кылынат [4].

Улуттук коопсуздукту сактоонун маселеси катары жаштарга терс таасирин тийгизген интернет маалыматтарын чектөө, көзөмөлдөө да учурдун актуалдуу көйгөйү болуп эсептелет.

Жогоруда каралган проблемалар менен катар адам жашоосунун баалуулугун четке кагууну жеңип чыгууну төрөлө элек ымыркайга жана өлүм алдында жаткан адамга карата аксиологиялык мамилени калыптандыруудан баштоо зарыл. Индивиддин өмүрүнүн мындай өзгөчө абалын философияда, ошондой эле, башка илимдерде концептуалдаштырган түшүнүк али өнүгө элек. Анын себеби болуп адам жашоосунун бул абалына аксиологиялык тандоо жүргүзүү XX кылымда гана жаңы медициналык технологиянын кескин өнүгүшүнө байланыштуу актуалдашканы саналат.

Азыркы социомаданий реалдуулукта контрацепцияны жана кош бойлуулукту жасалма токтотууну таза медициналык кубулуш катары гана карап, анын нравалык аспектиси жөнүндө аз ойлонушат, ошондой эле аларды баалоодо прагматикалык жана утилитаристтик-гедонисттик негиздемелер доминанттык мааниге ээ. «Контрацепция» түшүнүгү да

биоэтикадагы проблема катары эки жактуу мүнөзгө ээ: биринчиден, алардын аз бөлүгү гана кош бойлуулуктан сактайт, көпчүлүгү аборттук аракетке ээ, экинчиден, контрацепциянын аялдын ден соолугуна зыяны да олуттуу [5]. Азыркы күндө чоң суммадагы акчалар бойдон түшүрүүгө жардам берген фармацевтикалык препараттарга жумшалууда. Алар өндүрүүчүлөргө, препаратты жайылтуучуларга зор пайда келтирет, бирок бойдон алдыруу жубайлардын мамилесине терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Ошону менен катар эле контрацептивдүү усулдарды колдонуу бойго бүтүп калуу коркунучун жок кылуу менен бирге тартипсиз жыныстык турмушка жол ачат, демек, ыймансыздыкты күчөтүшү абзел. Ошол эле учурда белгилей турган жагдай, түрдүү көз караштарга карабастан контрацепция аборттун альтернативасы болуп саналат, мында аялдын ден-соолугуна зыян келтире турган жагдайларын эске алуу максатка ылайыктуу. Кандай гана кырдаал болбосун, контрацепциянын зыяны абортко караганда азыраак.

Тарыхта адамдардын эркине каршы стерилдештирүү практикасын кеңири байкоого болот. Анын себептери иретинде начар тукум куучулук, өлкөдө калктын санынын өсүшү, теңсиздик, социалдык же укуктук жактан корголбогон учурду ж.б. кароого болот. Айрым учурларда стерилдештирүү мамлекеттик программанын бөлүгүнө да айланганын тарых далилдейт. Мисал катары гитлердик Германияны кароого болот. 1973-жылы Индияда зордук жолу менен стерилдештирүүгө мүмкүндүк түзгөн мыйзам кабыл алынган. Мындай медициналык иш-чаралар физикалык бүтүндүккө, толук кандуу үй-бүлөгө жана балдарга ээ болуу жөнүндөгү эл аралык деңгээлде кабыл алынган адам укугун бузат.

Аталган жагдайда асоциалдык, моралга туура келбеген көрүнүш, кылмыштуулук жөнүндөгү маселе козголушу мүмкүн [6, 191]. Адам ыктыярдуу түрдө стерилдештирүү жөнүндө чечим кабыл алынганда анын нравалык жана социалдык натыйжаларына көңүл буруу максатка ылайыктуу. Организмдин маанилүү функцияларынын бирин жок кылууга багытталган оперативдик кийлигишүү адамдын физикалык бүтүндүгүнө олуттуу түрдө зыян келтирүү менен бирге анын инсандык сапаттарын бузат, анткени дене, физиология бардык нерселерден бөлүнгөн тышкы катмар эмес, ал – инсандын ажырагыс бөлүгү.

Жашоо баалуулугу аспектисинен караганда коомчулукта курч талкуулар аборттун тегерегинде жүрүүдө. Бойдон алдырууга каршы тургандардын кагылышы байыртадан эле жүрүп келген. Нравалуулук көз карашынан абортту баалоо жашоонун пайда болуу критерийлерин аныктоо менен байланышкан.

Каралган маселе боюнча түрдүү көз караштар

дын болушуна карабай, актуалдуу жана көп маанилүү маселени пайда кылган аборт проблемасында туура жана нравалык татыктуу чечимдерди табууга аракеттер болууда [7, 66]. Нравалык бузулуунун эң жеткен чегинин далили – абортту кадимкидей эле адаттагы иш катары эсептөө. К.Маркс «товардык өндүрүш шартында баары товарга айланат» деген [8, 339].

2017-жылы Ош мамлекеттик университетинин медициналык колледжинин «Коомдук дисциплиналар» кафедрасында абортко коомчулуктун мамилесин изилдөө максатында социологиялык сурамжылоо жүргүзүлгөн. 18 ден 40 жашка чейинки эркектер жана аялдардан 100 респондент катышып, натыйжада 45 процент суралгандар контрацепцияга жана абортту жасоого оң көз карашта; 70 процент аялдар абортту өз денесинин функцияларына укук катары карашат, 80 процент эркектер аборт жасатуучу аял өз өнөктөшү менен кеңешиши зарыл деп эсептейт. Абортко жол берүүчү себептерден: медициналык көрсөтмө – 40 процент, никенин жоктугу – 25 процент, социалдык-экономикалык проблемалар – 35 процент аталган. Көпчүлүк аялдар баланын төрөлүшү – аялдын көз карандылыгынын башкы себеби дешкен: экономикалык, турмуш-тиричилик, психологиялык себептер, алардын 60 проценти мамлекет «энеликке төлөп берүүнү» киргизүү менен төрөлүүнү жогорулата алат деп ишенишет.

Демек, биоэтика бүгүнкү күндө коомдук аңсезимде жашоо аксиологиясынын калыптанышына өбөлгө түзүү менен бирге азыркы илимди жана саламаттыкты сактоо чөйрөсүн гумандаштыруу процессин тездетет. Аталган процесс коомдун бардык мүчөлөрүнүн жыргалчылыгын, бакубат жашоосун камсыз кылуу максатында илимдин натыйжаларын жана потенциалдык мүмкүнчүлүктөрүн камтыйт.

Учурда илимий, профессионалдык жана улуттук практика бири-бири менен тыгыз байланыштуу эмес. Бул багыттардын ортосунда байланыштын жоктугу учурдун талабына ылайык маселелерди эффективдүү чечүүгө тоскоолдук кылат. Улуттук педагогиканын алдында учурда коомдук терс кылык-жоруктардан оолак болгон, өз мекенин өсүп-өнүгүүсү

үчүн салымын кошкон жана улуттук традициялардын баалуулуктарын сактай билген муунду тарбиялоо максаты турат. Окутуу жана тарбиялоо жаатында тура багытта иш алып баруунун негизги критерийлери катары төмөндөгүлөрдү атоого болот: экологиялык шартты жакшыртуу, калктын ден соолугу жана санынын өсүшү, рухий маданиятынын жогорулашы үчүн камкорүү ж.б.

Биоэтиканын дагы бир милдети болуп коомдогу өзгөрүүлөрдүн натыйжасында «баалуулуктардын ашыра бааланышынын» натыйжасында жүрүп жаткан медицинадагы негативдүү натыйжаларды четтетүү саналат [9, 5]. Маалыматтык цивилизациянын азыркы социомаданий шарттарында көптөгөн салттык баалуулуктар (мээербандык, зыян келтирбөө) жаңы аталыштарга ээ болууда жана заманбап мезгилге ылайык олуттуу терең талдап, ондоолорду талап кылат.

Адабияттар:

1. Гуревич П.С. Феномен дебиологизации человека // Человек в единстве социальных и биологических качеств. - М.: ЛИБРОКОМ, 2012. - 75-90-б.
2. Засухина В.Н. Аксиология жизни как основа биоэтики в России [Текст]: диссертация... д-ра философских наук: 09.00.01 - Чита, 2012. - 100-130-б.
3. Сейдалиева М.К. Биоэтика философиялык изилдөөнүн объектиси катары [Текст]: философия илимдеринин кандидаттык диссертациясы.
4. Акматова А.А. Кыргыз этнопедагогикасы жана анын калыптанышы [http://arch.kyrlibnet.kg/uploads/2%20 A.A. %20Akmatoва..pdf](http://arch.kyrlibnet.kg/uploads/2%20A.A.%20Akmatoва..pdf)
5. Основные проблемы биоэтики [Электрондук ресурс]. - Режим доступа: [http:// medbe.ru/materials/obshchestvennoe-zdorove-i-zdravo-okhranenie/osnovnyie-problemy-bio etiki/](http://medbe.ru/materials/obshchestvennoe-zdorove-i-zdravo-okhranenie/osnovnyie-problemy-bio-etiki/)
6. Овчинский В.С. Криминология и биотехнология - М.: Норма, 2005. - 191-б.
7. Силуянова И.В. Биомедицинская этика в системе медико-биологических знаний // Медицинское право и этика. 2000. - №2. - 66-74-бб.
8. Энгельс Ф. Диалектика природы [Текст] // К. Маркс, Ф. Энгельс Соч. 2-е изд. - М., 1961. - Т. 20. - 339-626-бб.
9. Лопухин Ю.М. Биоэтика и современная медицина. Врач. - 2001. - №10. - 5-6-бб.

Рецензент: к.пед.н., доцент Абдывасиева З.